

Омельчук А.Б.

*аспірант кафедри соціоекономіки
та управління персоналом,*

*Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА АДРЕСИВНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Захист прав дитини в Україні належить до ключових пріоритетів державної політики, оскільки від його результативності залежить майбутній соціально-економічний розвиток країни. Водночас сучасні глобальні й внутрішні виклики, пов'язані зі збройною агресією російської федерації, гуманітарними кризами та економічними потрясіннями, поставили систему соціального захисту дітей у безпрецедентно складні умови. Масштабне переміщення дітей, зростання кількості сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, психологічна травматизація, обмежений доступ до медичних і освітніх послуг актуалізували проблему ефективності, адресності та доступності соціальної підтримки. Хоча в Україні створена розвинена нормативна база й реалізуються реформи у сфері деінституалізації, децентралізації та цифровізації, практичні результати цих змін залишаються неоднорідними, а реальний рівень захисту дітей часто не відповідає їхнім нагальним потребам [4].

У науковій літературі сформовано значний корпус досліджень, які розглядають правові, соціальні та організаційні механізми захисту дитинства (О. Безпалько, Л. Волинець, І. Зверева, Ж. Петрочко та інші). Особливе місце займають праці, що аналізують світовий досвід і можливості його адаптації в українських реаліях. Водночас проблеми адресності та доступності соціальних послуг для дітей розглядаються фрагментарно, здебільшого у ширшому контексті соціального захисту населення. Це зумовлює необхідність окремого дослідження, зосередженого на специфіці потреб саме дитячої аудиторії та бар'єрах, із якими стикаються сім'ї.

Сучасна система соціального захисту дітей в Україні є багаторівневою. Вона включає грошові виплати, соціальні послуги, ад-

міністративно-правові механізми опіки та піклування. Протягом останніх років відбулися суттєві зміни: підвищено соціальні виплати при народженні дитини, розширено програми підтримки внутрішньо переміщених осіб, запроваджено елементи кейс-менеджменту, активізовано реформу деінституалізації, а також здійснено цифровізацію соціальних процедур через створення Єдиної інформаційної системи соціальної сфери та порталу «Дія». Водночас війна й економічна криза істотно уповільнили хід реформ і загострили низку системних проблем [2].

Ключовим викликом залишається ефективність системи: у багатьох громадах відсутні чіткі індикатори оцінки якості послуг, а перевантаженість соціальних працівників унеможлиблює індивідуальний підхід. У результаті допомога часто носить формальний характер і не враховує комплексних потреб дитини [1].

Не менш гостро постає проблема адресності. Попри наявність бюджетних програм, підтримка нерідко спрямовується на домогосподарство в цілому, а не безпосередньо на дитину. Це призводить до ситуацій, коли саме діти залишаються поза увагою, особливо в неблагополучних чи «невидимих» для держави сім'ях. Система раннього виявлення дітей у складних життєвих обставинах функціонує фрагментарно, і у багатьох випадках допомога надається лише після загострення проблеми.

Третій аспект — доступність. Сільські території та віддалені громади часто позбавлені можливості отримати базові соціальні послуги. Нерівність відчувається і в контексті дітей з інвалідністю чи ВПО: відсутність адаптованої інфраструктури, транспортних рішень, упереджене ставлення окремих працівників створюють додаткові бар'єри. Цифровізація, яка значно полегшила доступ у містах, у сільській місцевості не завжди дає результат через слабе технічне забезпечення та низький рівень цифрових навичок.

Аналіз сильних і слабких сторін системи дозволяє виявити її потенціал та ризики. До сильних сторін належать наявність розвиненої нормативної бази, мережа центрів соціальних служб, фінансова підтримка сімей і залучення міжнародної допомоги, активна цифровізація та стратегічна орієнтація на європейські стандарти. Водночас слабкими місцями залишаються фрагментарність міжвідомчої взаємодії, кадровий дефіцит, відсутність чітких індикаторів оцінки, нерівний доступ у сільській місцевості, повільна реалізація реформи деінституалізації та бюрократичні процедури. Можливостями для розвитку є подальша децентралізація, впровадження кейс-менеджменту, розширення мережі пос-

луг у громадах, міжнародна підтримка та використання цифрових технологій для кризового реагування. Головними загрозами виступають війна та її наслідки, ризик скорочення фінансування, інституційний опір змінам і низький рівень довіри населення до органів соцзахисту [3].

Оцінка впливу реформ показує, що позитивними результатами стали розширення соціальних виплат, зростання прозорості й швидкості процедур, поява нових форм підтримки сімей (патронат, муніципальні програми), активна цифровізація та європейська гармонізація стандартів. Водночас значна частина змін залишається декларативною: деінституалізація відтермінована до 2030 року, громади часто не готові приймати нові повноваження, а інфраструктура й кадрові ресурси не відповідають масштабам завдань.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що система соціального захисту дітей в Україні має суттєвий потенціал розвитку, але його реалізація залежить від здатності держави й громад здійснити низку системних кроків. Насамперед необхідно інвестувати у підготовку та мотивацію кадрів, створити чіткі механізми міжвідомчої координації, забезпечити реальний доступ до послуг у сільських територіях і для дітей із вразливих груп, уніфікувати законодавство з міжнародними стандартами. Прискорення деінституалізації та розвиток сімейних форм виховання мають стати практичними, а не лише стратегічними пріоритетами. Важливо також посилити інформаційну складову та раннє виявлення ризиків, що дозволить своєчасно реагувати на проблеми та мінімізувати кризові ситуації.

Отже, вирішення проблем ефективності, адресності та доступності системи соціального захисту дітей вимагає комплексного підходу, орієнтованого на потреби дитини як центрального суб'єкта політики. Тільки за умови синергії державних і місцевих ресурсів, міжнародної підтримки, інклюзивних практик та активної участі громадянського суспільства можна сформувати стійку систему, здатну забезпечити захист прав і гідний розвиток кожної дитини навіть у надзвичайно складних умовах сучасних глобальних викликів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Офіційні статистичні звіти (2019–2025). *Міністерство соціальної політики України*. <https://www.msp.gov.ua>.

2. Єдина інформаційна система соціальної сфери (ЄІССС). Міністерство соціальної політики України. <https://www.msp.gov.ua/e-servisy/yeisss>.

3. Звіт про стан дотримання прав дітей в Україні (2022–2024). Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. <https://ombudsman.gov.ua>.

4. Захистити права й інтереси кожної дитини в Україні — безумовний пріоритет. ЮНІСЕФ Україна. (2025). <https://www.unicef.org/ukraine/stories/protect-and-prioritize>.

5. В Україні схвалено Нацстратегію захисту прав дитини у сфері юстиції, яка посилює соціальну складову роботи з дитиною. ЮНІСЕФ Україна. <https://surl.li/ffbtrr>.